

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Κ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Μακαριώτατε,
Κύριοι Ὑπουργοί,
Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ ἀνώτατον τοῦτο πνευματικὸν Ἰδρυμα τῆς χώρας, προσέρχεται εἰς τὸν πανηγυρισμὸν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ὅχι μόνον διὰ νὰ ἐξάσῃ τὴν σημασίαν ἐνὸς ἐθνικοῦ γεγονότος πρώτου μεγέθους, ἀλλὰ καὶ νὰ προβάλῃ ἐν πολύτιμον δίδαγμα, ἀληθῶς πολύτιμον διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ πάντα ἀγωνιζόμενον πρὸς κατασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας του λαόν.

Συνερχόμεθα εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον τοῦ πνεύματος χῶρον, ἵνα ἀναπολήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐορτάσωμεν τὴν ἐθνικὴν ἐπέτειον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ γεγονότος, ἐκφράζοντες τὸ μέγεθος τῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς περιφρούρησιν τοῦ πατρίου ἐδάφους ἀπὸ τῆς ἐκδηλωθείσης κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας ἐχθρικῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀντηχοῦντες εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς ἱστορίας αὐτῶν δι' ἐνισχυμένον ἤχου σειρὰν ἄλλων, ὁμοίων ἱστορικῶν πράξεων τῆς φυλῆς.

Ἡ πανηγυριζομένη ἐπέτειος, ἀνταξία τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1821, συμπληρώνει αὐτὴν εἰς ἀποτελέσματα, διότι ἡ ἀνακτηθεῖσα τότε δι' ἀπειραρίθμων θυσιῶν ἐθνικὴ ἐλευθερία διεσώθη κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν ὅποιαν τὴν ὥραν ταύτην σεμνοπρεπῶς καὶ μεθ' ὑπερηφανείας ἐορτάζομεν, διαφυλαχθεῖσα δ' οὕτω ὡς Θεῖον δῶρον παρεδόθη εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας.

Τὸ ἐκπληκτικὸν τοῦτο εἰς μέγεθος κατόρθωμα τοῦ μικροῦ εἰς ἀριθμὸν Ἑλληνικοῦ λαοῦ, συγκρινομένου πρὸς τὸν ὄγκον, τὸν ὅποιον διέθετεν ὁ εἰσβολεύς, ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον πίστιν πρὸς ἀντίστασιν, ἡ ὅποια προήρχετο ἀπὸ τὴν ὁμόθυμον πρὸς τοῦτο γνώμην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ψυχικὴν ἀνάτασιν αὐτῶν εἰς τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα.

Ἡ ἐνότις αὕτη ἐνεψύχωσε τότε τοὺς ἀπειληθέντας, ἐχαλύβδωσε τὸ ὑψηλὸν φρόνημα αὐτῶν, τὸ ὁποῖον οὕτως ἐξεφράσθη εἰς τὴν καταλυτικὴν διὰ τὸν ἐχθρὸν πολεμικὴν ἰαχὴν « ἀ ἐ ρ α », παιᾶνα μὲ μίαν λέξιν, ὁ ὁποῖος ἀπήχει τὸν περιφημον ἐκεῖνον τῶν Σαλαμινομάχων :

« ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παιδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».

Ἐδὴ ἡμῶν πάντων ἄς εἶναι, τὸ Ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, ὁμοροοῦν πάντοτε, μακρὰν ἐσωτερικῶν διχοστασιῶν, νὰ βαδίζῃ οὕτω τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιτελέσεως τῶν πεπωμένων του.

Ἡ Σύγκλητος τῆς Ἀκαδημίας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Γενικὸν Γραμματέα αὐτῆς κ. Ἰωάννην Θεοδωρακόπουλον νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν προσήκοντα λόγον διὰ τὸ πανηγυριζόμενον σήμερον ἐθνικὸν γεγονός.

Η 28^Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, Ο ΜΕΓΑΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ *

ἽΟ ἀμυντικὸς πόλεμος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐναντίον τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ εἶναι γεγονός μέγα. Σύσσωμον τὸ ἔθνος, στρατὸς καὶ λαός, ὠρθώθη τότε ὡς μία δύναμις ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Τὸ μέγεθος τοῦ γεγονότος τούτου προσδιώρισε τὴν μέχρι σήμερον τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν πορείαν τῶν γεγονότων τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου.

Οὔτε τὸ παρὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους οὔτε τὸ παρὸν τῶν ἄλλων ἐθνῶν νοεῖται δίχως τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ.

Κατὰ τοῦτο ἡ 28^η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 εἶναι γεγονός κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Καὶ οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ οἱ σύμμαχοι τότε λαοὶ ἀνεγνώρισαν τὴν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος τούτου· οἱ ἐπιδρομεῖς μὲ πικρίαν, οἱ σύμμαχοι μὲ χαράν. Ὅμως ἀξιοθρήνητον εἶναι ὅτι οἱ σύμμαχοι ἀργότερον ἐλησμόνησαν ἢ διέστρεψαν τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος τούτου.

Μέχρι τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 βαθὺ σκότος ἐκάλυπτε τὸν ὀρίζοντα τῆς Εὐρώπης. Οἱ λαοὶ ὑπέκλυτον ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὰ πλήγματα τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Τὸν ζόφον αὐτὸν ἤλθε νὰ διαλύσῃ τὸ φῶς καὶ ἡ λάμψις τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, ὅποτε διὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων ἀπέθανε κατ' οὐσίαν ὁ φασισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία ἀνέζησε. Τὴν ἐλευθερίαν ἀκριβῶς αὐτὴν εἶχεν ἐνταφιάσει ὁ φασισμὸς διὰ τὸν λαόν του καὶ ἐσκόπευε νὰ ἐνταφιάσῃ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους λαούς.

Εἶναι θλιβερόν ὅτι ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἔγινε τότε ἀπὸ λαόν, τοῦ ὁποίου ὁ τρόπος ζωῆς ἔχει πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν τρό-

* Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 27^{ης} Ὀκτωβρίου 1967.

πον ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸν λαὸν ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐδημιούργησε καὶ παρέδωσε εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τόσα πολλὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος.

Ἡ ἱστορικὴ μοῖρα ἐπεφύλαξε εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὸ προνόμιον νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν βάνανσον ἐπίθεσιν ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς ἰδικῆς του ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως τυχαῖον. Πράγματι μόνον ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐθεμελίωσε ἐξ ἀρχῆς τῆς παρουσίας του εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀνέδειξε εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πολιτῶν του καὶ τὴν παρέστησε διὰ τῆς τέχνης του κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον, ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου νὰ δικαιώσῃ ἐκ νέου τὴν ἐλευθερίαν. Ἔτσι εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὰ βουναὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔφθασε εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς αὐτοσυνειδησίας του καὶ ἔδιδε τὸ μάθημα τῆς ἐλευθερίας εἰς ὅλους. Τὸ ὄνομα Ἑλλάς διέσχισε τότε τοὺς αἰθέρας καὶ ἦτο εἰς τὰ χεῖλη σχεδὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Δικαίως λοιπὸν συναγείρεται ἀπὸ τότε κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας αὐτῆς τὸ ἔθνος διὰ νὰ τιμήσῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὠργάνωσαν τὴν ἄμυναν καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔπασαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Συγχρόνως ὁμως κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὸ ἔθνος τιμᾷ τὴν ὑψίστην ἀξίαν τῆς ζωῆς του, τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν, ἢ ὁποῖα ὑπῆρξε κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ὁ εὐγενὴς ἠνίοχος τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Ὁ ἠνίοχος αὐτὸς εἶχε ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ παρελθόντος καὶ ὅλην τὴν δραματικότητα τοῦ παρόντος.

Μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην δύο ἐγκεφαλικοὶ μῦθοι, ὁ φασισμὸς καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς. Εἰδικὰ συνεργεῖα τῶν δύο τούτων καθεστώτων ἐχάλκευσαν αὐτοὺς τοὺς μύθους, οἱ ὁποῖοι τελικῶς κατέληξαν εἰς παγκόσμιον πόλεμον. Ὁ μῦθος τοῦ φασισμοῦ ἔθεσε ὡς σκοπὸν τὴν ἀναβίωσιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἢ τοῦλάχιστον τὴν ἡγεμονίαν χιλίων ἐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ μῦθος τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἔθεσε ὡς σκοπὸν τὴν ὄλο-

κληρωτικὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πέραν αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην. Καθ' ὅλα τὰ τελευταῖα πρὸ τοῦ πολέμου ἔτη ὁ ἰταλικὸς φασισμὸς παρεσκεύαζε ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου δὲν εἶχεν ὑποστῆ ἐπίθεσιν ἐκ δυσμῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν. Ὅλαι αἱ μέχρι τότε ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος προήρχοντο ἐκ τῶν ἄλλων σημείων τοῦ ὀρίζοντος. Ἐπέπρωτο ὁμως τὴν στιγμὴν αὐτὴν νὰ δεχθῆ τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὸν φασισμόν. Ἐνα πρᾶγμα ἦτο φανερόν κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἐπιθέσεως, ὅτι ἐπρόκειτο ἢ διὰ πλήρη ἀφανισμόν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἢ δι' ἀπόλυτον θρίαμβον, ἢ διὰ ὀλοκληρωτικὴν ταπείνωσιν καὶ ὄλεθρον ἢ διὰ πλήρη ἐθνικὴν μεγαλωσύνην, καὶ τοῦτο διότι αἱ λεγόμεναι ἰδεολογίαι τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἦσαν συστήματα ὀλοκληρωτικῆς ἐξοντώσεως τῶν ἐλευθέρων λαῶν. Τὰ συστήματα αὐτὰ εἶχον ἤδη ὑποδουλώσει ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς λαοὺς των καὶ εἶχαν καταπνίξει καὶ τὴν ἐλαχίστην πνοὴν τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς τόπους των. Ὁ φανατισμὸς, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς ὑπηκόους των, εἶχε κορυφωθῆ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου. Δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατὸν τὰ συστήματα αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀφαιρέσει τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους των, νὰ τὴν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς. Ἐτσι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔγινε μὲ τὴν σειρὰν του στόχος τῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τὰς λεγεῶνας τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Οὔτε οἱ γραπτοὶ νόμοι τοῦ δικαίου, οὔτε οἱ ἄγραφοι νόμοι τῆς ἠθικῆς, οὔτε ἡ ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ εἰρηνικά των ἔργα, οὔτε ἡ λάμψις τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ἢ ὁποῖα τόσον φῶς εἶχε χύσει εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας καὶ τόσους ὑποδούλους λαοὺς εἶχεν ἐνθουσιάσει, οὔτε τὸ αἰώνιον ἐλληνικὸν κάλλος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξυμνήσει ἡ ἰταλικὴ Ἀναγέννησις καὶ τόσα μεγάλα πνεύματα τῆς Δύσεως εἶχαν λατρεύσει, ἠμπόδισαν τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ προχωρήσουν εἰς τὰ ἐπίβουλα σχέδιά των. Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχε ὑλικὴν προπαρασκευὴν διὰ πόλεμον καὶ μάλιστα μὲ μεγάλας δυνάμεις, οὔτε καὶ

ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ. Ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὰ εἰρηνικά της ἔργα καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἐπουλώσῃ τὰς μεγάλας πληγὰς, πὺν τῆς εἶχεν ἀνοίξει ὁ Α' παγκόσμιος πόλεμος. Εἶχεν ὅμως κάτι πὺν δὲν ὑπολογίζεται μὲ ἀριθμούς. Διέθετε μεγάλα ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ κεφάλαια, εἰς τὰ ὁποῖα συγκεντρώνεται κατ' οὐσίαν ὅλη ἡ μακρὰ καὶ λαμπρὰ παράδοσίς της. Τὰ κεφάλαια ἀκριβῶς αὐτὰ δὲν εἶχαν ὑπολογίσει οἱ ἐπιδρομεῖς, διὰ τοῦτο καὶ ἐπίστευαν ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ ἐγίνετο ἀπλοῦν παίγνιον τῆς πολιτικῆς των. Ἀντ' αὐτοῦ ὅμως ὅλος ὁ κόσμος εὐρέθη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνώπιον ἐνὸς καταπληκτικοῦ γεγονότος. Οἱ Ἕλληνες διὰ μιᾶς εἰσῆλθον εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ὡς φύλακες τῆς ἀνωτάτης ἀξίας τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας. Ἀφθονον αἶμα ἔχυσαν καὶ ὅλην τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος διέθεσαν κατὰ τὸν ἀδυσώπητον ἐκεῖνον ἀγῶνα. Ἔτσι κατώρθωσαν νὰ ὑψώσουν μέγα ἠθικὸν φράγμα εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς, τὸ ἠθικὸν φράγμα τῆς Πίνδου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ φράγματος ἐπέφεραν κρισιμωτάτην στροφὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ ὅλου παγκοσμίου πολέμου. Τοῦτο ὡμολογήθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὰ ἐπιτελεῖα τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Εἰς τὴν Πίνδον συνετριβήσαν κατ' οὐσίαν οἱ μῦθοι τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Δηλαδὴ ὁ βάνανσος πολιτικὸς χιλιασμός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀργανώσει καὶ κυριεύσει δύο μεγάλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι ἐξεχύθησαν εἰς τὰς χώρας αὐτῆς καὶ ἔφεραν παντοῦ τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ὄλεθρον. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐπιτιθεμένους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ τεχνητοῦς μύθους διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ μάλιστα διὰ νυκτὸς ὡς κλέπται ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οἱ Ἕλληνες ἤντησαν τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὴν δύναμιν κατ' ἐθεῖαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἱστορίαν των. Διότι ἐκεῖ ἀκριβῶς ὑπῆρχε ἡ μεγάλη ἰδέα τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦτο βίωμα καὶ ὄραμα, ὁπόθεν πηγάζουν ὅλαι αἱ ἀξίαι τῆς ζωῆς, ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, δὲν γνωρίζει ἐπιδείξεις, χειρονομίας καὶ κραυγὰς, αἱ ὁποῖαι συνώδενον τοὺς μύθους τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ἀλλὰ τὰ γνωρί-

σματά του εἶναι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ εὐγένεια, γνωρίσματα σταθερὰ καὶ μόνιμα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Εἶναι θλιβερόν ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ σοφιστεία τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς κινουμένη ἀπὸ κακῶς ἐννοούμενον πολιτικὸν συμφέρον προσεπάθησε νὰ διαστρέψῃ τὸ μέγα τοῦτο γεγονός τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς βίας τοῦ φασισμού καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Ἡ ἱστορία ὁμως θὰ κρίνῃ τὸ μέγεθος τοῦ γεγονότος τούτου καὶ τὴν σοφιστείαν τῆς διεθνoῦς πολιτικῆς. Ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ ἐδικαίωσε τὸ εἶναι της κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον μὲ σκληροτάτας θυσίας, ἂν καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ πεινάσῃ μέχρι θανάτου, δὲν ἐδικαιώθη ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς. Ἡ Βόρειος Ἡπειρος καὶ ἡ Κύπρος ἔμειναν καὶ μετὰ τὰς τόσας θυσίας ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνισμοῦ.

Ἡμεῖς ὁμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσωμεν νοερῶς ἐνώπιον τοῦ ἀθλήματος καὶ βιώματος τούτου καὶ νὰ ἀτενίσωμεν τὸ ἠθικόν του μέγεθος καὶ κάλλος, νὰ φέρωμεν τὴν μνήμην μας ἐκ νέου εἰς τὸ ἀθλημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τότε τὴν ἀνθρωπότητα νὰ σταματήσῃ ἐνώπιόν του καὶ νὰ τὸ θαυμάσῃ. Πέραν ὁμως τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦ μνημοσύνου τῆς μεγάλης ἐκείνης στιγμῆς τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σκεφθῶμεν κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὰ μεγάλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἦλθαν εἰς φῶς ἔπειτα ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῶν Ἑλλήνων. Κατ' οὐσίαν τὸ μέγα τοῦτο γεγονός ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ περαιτέρω ἐπιβίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Γενικῶς ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἔθεσε εἰς κίνησιν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ ἀναπροσαρμόσουν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των. Ἡ κατάσταση ἡ ὁποία προέκυψε μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον εἶναι γενικῶς σκληροτέρα ἀπὸ κάθε προηγουμένην. Ὁ πόλεμος ὄχι μόνον δὲν ἔλυσεν κανένα ἀπὸ τὰ παγκόσμια προβλήματα ἀλλὰ ἐδημιούργησε πολλὰ νέα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν τὴν λύσιν των. Ἡ γνώμη τοῦ Να-

πολέοντος ὅτι τὸ ξίφος δὲν λύει τίποτε, ἀπολύτως τίποτε, διατηρεῖ ἀμείωτον τὸ βᾶρος της. Ἐνῶ ὁ πόλεμος γίνεται μὲ πρόγραμμα νὰ ἐπιτύχη τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἢ διεξαγωγή του ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἢ διαλεκτικῆ τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων δὲν εἶναι ποτὲ εὐθύγραμμος, ἀλλὰ ἀνατρέπει τὸν προγραμματισμὸν τοῦ πολέμου καὶ μεταβάλλει καὶ τὸν ἴδιον τὸν πόλεμον εἰς ὄργανον τῆς τεθλασμένης γραμμῆς τῆς διαλεκτικῆς τῶν πραγμάτων. Εἰδικῶς μάλιστα ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἐν ὀνόματι φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἔθεσεν εἰς δοκιμασίαν λαοὺς καὶ ιδέας, αἵματα καὶ πνεύματα καὶ ἔγινε διδάσκαλος τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἀξιῶν, αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν τὴν μεταπολεμικὴν ἐποχὴν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποκτήσωμεν σαφήνειαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ ἰσορροπία, ἢ ὁποία προῆλθε ἀπὸ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον, δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν μία ἰσορροπία συνθηκῶν, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ μία ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατέχουν τὰ ἀπόλυτα μέσα τῆς καταστροφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἰσορροπία αὐτὴ ὠνομάσθη καὶ ἰσορροπία τοῦ ἀμοιβαίου τρόμου. Ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν αὐτὴν τοῦ ἀμοιβαίου τρόμου διεξάγεται μία ἀδυσώπητος πάλη ιδεῶν, πνευμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀντίπαλοι εἶναι βέβαιοι ὅτι ἀποδίδουν μεγαλυτέραν σημασίαν διὰ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν ἀπὸ ὅσῃ φαίνεται νὰ ἀποδίδουν εἰς τὰ συνεχῶς ἀναπροσαρμοζόμενα μέσα τῆς καταστροφῆς, τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσουν ποτέ. Εἶναι γεγονός ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν προσδιώρισε τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Τοῦτο ἰσχύει ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν τὴν βίαν διὰ νὰ ἐπικρατήσουν. Καὶ ἡ βία τελικῶς ἠττήθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Δι' ἡμᾶς ὁμως τοὺς Ἕλληνας ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀλήθεια ἰσχύει ἀπολύτως καὶ ἄνευ ὅρων. Ἔθνος ὀλιγάνθρωπον οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ ἐπιζήσουν πάντοτε διὰ τοῦ πνεύματός των παρὰ δι' ἄλλων μέσων. Διὰ τοῦ πνεύματος ἀνεδείχθησαν ὡς

μεγαλοφυΐα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἐπραγματοποίησαν τὸν ἀνώτατον τύπον ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔζησε ποτὲ ἐπὶ τῆς γῆς.

Διὰ τὰ ἀποκτήσωμεν ὁμῶς σαφήνειαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ τὰ συνειδητοποιήσωμεν τὰ προβλήματα καὶ τὰ αἰτήματα ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἢ περαιτέρω ἐπιβίωσις του ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάδειξις του εἰς τὴν χορείαν τῶν λαῶν, πρέπει νὰ ρίψωμεν σύντομον βλέμμα πρὸς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ὅπου ὑπάρχουν αἱ ρίζαι καὶ αἱ καταβολαὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς ὡς ἱστορικὸν φαινόμενον ἀποτελεῖ ἐνιαίαν καὶ ἀδιάσπαστον διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ ἐνότητα. Ὅμως ἡ ἐνιαία αὐτὴ πραγματικότης παρουσιάζει διαφορὰς φάσεις εἰς τὴν κίνησίν της μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν. Ποτὲ ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ὑπῆρξε στατικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ πάντοτε δυναμικόν. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἡ δυνάμις του, ὅτι ἀνανεώνεται συνεχῶς διὰ μέσου τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν καὶ τραγωδιῶν, τὰς ὁποίας ὑφίσταται.

Ὁ νέος ἑλληνισμὸς, ἂν καὶ ἀποτελεῖ φάσιν τοῦ ἐνιαίου φαινομένου τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶναι συνάμα καὶ αὐτοδύναμος καὶ συνεπῶς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ λύσῃ διὰ λογαριασμὸν του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔλυσεν εἰς τὸ παρελθόν ὁ ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ κατὰ τρόπον συγκριμένον καὶ ἀνεπανάληπτον. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ μυστικὸν τῆς ἱστορίας, ὅτι δὲν ἐπαναλαμβάνεται, ἀλλὰ ἀνανεώνεται συνεχῶς. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἐπιβεβαιώνει κατ' ἐξοχὴν τὸ μυστικὸν τοῦτο τῆς ἱστορίας. Ὑπάρχουν λαοὶ δίχως σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ὑπάρχουν ὁμῶς καὶ λαοί, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης. Τοὺς λαοὺς αὐτοὺς ἡ ἱστορία τοὺς ὀνομάζει κοσμοϊστορικοὺς. Μεταξὺ τῶν ὀλίγων κοσμοϊστορικῶν λαῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ Ἕλληνες, οἱ αἰώνιοι ἔφηβοι τῆς ἱστορίας, οἱ διαρκῶς νέοι. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὑπῆρξαν κοσμοϊστορικὸς λαός. Ὅμως οἱ Ρωμαῖοι δὲν ὑπάρχουν πλέον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι κοσμοϊστορικοὶ λαοὶ δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Διὰ νὰ κατανοήσωμεν ὅμως τὴν αἰωνίαν νεότητα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἱστορίαν εἶμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σκεπτόμεθα μὲ αἰῶνας ἢ μᾶλλον μὲ χιλιετηρίδας. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ βαρεῖα κληρονομία μας. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ οὔτε εἰς τὴν προγονοπληξίαν οὔτε εἰς τὴν προγονοφοβίαν, ἀλλὰ ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τὸ χρέος νὰ ἔχωμεν τὸν νοῦν μας πάντοτε ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἱστορίαν μας, δίχως ὅμως ποτὲ νὰ λησμονῶμεν τὴν πραγματικότητα τοῦ παρόντος. Ἀπὸ τὸ παρὸν καλούμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὸ παρελθόν, νὰ κρατήσωμεν στενωτάτον ἐσωτερικὸν σύνδεσμον πρὸς αὐτό, δίχως ποτὲ νὰ ἐπαναπαυθῶμεν εἰς αὐτό. Διότι τὸ παρελθόν ἀνήκει εἰς ἐκείνους πού τὸ ἐδημιούργησαν. Διὰ νὰ ἀνήκῃ ὅμως εἰς ἡμᾶς, πρέπει νὰ τὸ κατακτήσωμεν. Ὁ Γκαϊτε λέγει εἰς τὸν «Φάουστ» «Ἄλλοίμονόν σου διότι εἶσαι ἔγγονος». Ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Γκαϊτε σημαίνει ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶσαι ἔγγονος, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶσαι καὶ δημιουργός. Καὶ συμπληρώνει ὁ ἴδιος τὸν λόγον του αὐτὸν μὲ ἕναν ἄλλον στίχον πού λέγει ὅτι μόνον ὅ,τι κατέχεις εἶναι δικό σου.

Εἶμεθα λοιπὸν ὑποχρεωμένοι ὡς λαὸς νὰ κατέχωμεν τὸ παρελθόν, ἄλλως χάνομεν τὴν ἱστορικότητά μας καὶ ἐπιστρέφομεν εἰς τὸν πρωτογονισμόν. Ἔτσι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι αἱ βάσεις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ ἐτέθησαν ἐνσυνειδήτως κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Βυζαντίου. Ἐνας αὐτοκράτωρ, ὁ τελευταῖος, ὁ θρυλικὸς Κωνσταντῖνος, καὶ ἕνας φιλόσοφος, ὁ Πλήθων, ἔθεσαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ. Ὁ πρῶτος μὲ τὸ αἷμά του, ὁ δεύτερος μὲ τὸ πνεῦμά του. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπιβεβαιώνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἦσαν πάντοτε δύο, ὁ ἡρωϊσμός καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ αὐτὴ ἀγαθὴ συγκυρία πνεύματος καὶ ἡρωϊσμοῦ παρουσιάζεται καὶ κατὰ τὴν μεγάλην περίοδον τοῦ νεοελληνισμοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ «21». Τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποῖαν θὰ δημιουργήσουν οἱ ἥρωες τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐποχῆς θὰ ἐκφράσῃ καὶ θὰ ψάλλῃ μὲ τὸ πνεῦμά του καὶ μὲ τὴν ποίησίν του ὁ ἔθνικὸς ποιητής, ὁ Σολωμός. Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, ἀλλὰ ἱστορικῶς

ἀναγκαῖον, διότι αὐτά, ὅπως εἶπα, εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εἴμεθα σήμερα ὑποχρεωμένοι ὡς λαὸς μὲ βάσιν τὴν πραγματικότητα νὰ ἀποσαφηνίσωμεν τὴν θέσιν μας μέσα εἰς τὸν κόσμον. Καὶ πρῶτα πρῶτα νὰ κατανοήσωμεν ὅτι τὸ γειτονικὸν περιβάλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι ὅπως ἦτο ἄλλοτε. Γύρω μας σήμερον ὑπάρχουν κράτη αὐστηρῶς ὠργανωμένα, ἐνῶ ἄλλοτε δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόνον πρὸς ἀνατολάς, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχε ἡ Περσία καὶ βραδύτερον μόνον πρὸς δυσμὰς ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Σήμερον πρὸς βορρᾶν, ὅπου ὑπάρχει ὁ θώραξ τῆς χώρας, ὑπάρχουν κράτη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐστηρῶς ὠργανωμένα καὶ μάλιστα μὲ τρόπον ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸν ἰδικὸν μας. Τὰ κράτη αὐτὰ ἐπηρεάζονται οὕτως ἢ ἄλλως ἀπὸ τὴν μεγάλην δύναμιν, ἡ ὁποία ἀφ' ὅτου ὠργανώθη εἰς κράτος ἔχει θέσει ὡς σκοπὸν τῆς τὴν ἔξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἀπὸ ξηρᾶς λοιπὸν ἡ Ἑλλάς εἶναι ἀποκεκομμένη ἀπὸ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ὀντολογικῶς καὶ ἰδεολογικῶς. Τὸ πνεῦμα ἄλλωστε τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ δημιουργὸς αἰτία τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατώρθωσε νὰ ἀφομοιώσῃ πλήρως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀπλοῦν ἐπιφαινόμενον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ τελευταῖος μεγάλος ποιητὴς τῆς Εὐρώπης, ὁ Γκαῖτε, ἐξέφρασε τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ «Φάουστ» μὲ τὴν λεγομένην τραγωδίαν τῆς Ἑλένης. Τὸ ἐφήμερον τέκνον τοῦ Φάουστ καὶ τῆς Ἑλένης, ὁ Εὐφορίων, συμβολίζει ἀκριβῶς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος προῆλθεν ἀπὸ τὸν πόθον τῶν βορείων λαῶν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κάλλος. Ἀπὸ τὸν πόθον αὐτόν, αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις τοῦ Γκαῖτε, θὰ προκύπτουν αἱ μελλοντικαὶ φάσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, δίχως καμμία ἀπ' αὐτὰς νὰ συμπίπτῃ μὲ τὸ πρωτότυπον, δηλαδὴ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἡ Εὐρώπη θὰ εἶναι πάντοτε μαθήτρια τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλο σημαντικὸν γνώρισμα τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος εἶναι ὅτι διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν του καλεῖται ὁ

έλληνισμὸς νὰ δημιουργήσῃ πολιτισμὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μόνον ὄχθης τοῦ Αἰγαίου. Ὁ παλαιὸς χῶρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς δραστηριότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔχει εἰς μέγαν βαθμὸν περιορισθῆ. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν ποὺ οἱ Ἕλληνες ἔχουν περιορισθῆ εἰς τόσον στενὸν χῶρον, εἰς τὸν χῶρον τῶν βράχων μὲ τὰς ὀλίγας κοιλάδας καὶ πεδιάδας, τὰς ὁποίας μὲ τὸν ἰδρωτὰ των ἐξαναγκάζουν νὰ τοὺς δώσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τοῦτο θὰ ἔχη τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ποῖα θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματά του δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν. Διότι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἕως πρὸ ὀλίγου εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου. Ἐξ ἄλλου εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ὄγκος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας πιέζει γεωπολιτικῶς ἀνάκαθεν τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία γεωγραφικῶς δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀπλοῦς ἐξώστης τῆς Εὐρώπης, ὁ ὁποῖος βλέπει πρὸς τὴν Μεσόγειον.

Κατ' οὐσίαν μόνον ἡ θάλασσα μένει σήμερον ἀνοικτὴ διὰ τὸν ἑλληνισμὸν. Καὶ εἰς αὐτὴν κατορθώνει καὶ σήμερον νὰ θριαμβεύῃ. Διότι σήμερον ἡ Ἑλλὰς ὡς πρὸς τὸν ἐμπορικὸν της στόλον κατέχει τὴν τρίτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησιν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ τοῦτο, διότι ὑπάρχει ἕνας νόμος εἰς τὴν παγκόσμιον γεωπολιτικὴν κατάστασιν, ὁ νόμος τῆς σχέσεως μεταξὺ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ὁ νόμος αὐτὸς λέγει ὅτι ἡ θάλασσα ὑπῆρξε πάντοτε ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν ξηράν, δηλαδὴ ἀσκεῖ ἰσχυροτέραν πίεσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀπὸ τὴν πίεσιν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ ξηρὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον. Ἐπίσης τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ συναρτήσῃ τὴν τύχην του μὲ μεγάλας δυνάμεις τῆς ξηρᾶς, αἱ ὁποῖαι κατὰ φυσικὸν νόμον ρέπουν νὰ κατέλθουν πρὸς τὴν θάλασσαν, εἴτε ἀσιατικαὶ εἴτε εὐρωπαϊκαὶ εἶναι αὐταί.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν προτάσσεται συνήθως τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν ὡς τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν λύσιν τοῦ ὁποῖου ἐξαρτᾶται καὶ ἡ λύσις ὅλων τῶν ἄλλων προβλημάτων. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὸν τόπον μας. Ὅμως δὲν χρειάζεται ὑψηλὴ φιλοσοφία διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς ὅτι ἡ οἰκονομία ἐνὸς λαοῦ, δηλαδὴ τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν του ἀγαθῶν, ἐξαρτᾶται κατὰ κύριον καὶ πρῶτον λόγον ἀπὸ τὴν στάθμην τοῦ πνεύματός του. Ὁ Μάρξ ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος προέταξε ἢ μᾶλλον ἔδωκε τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ ἐξήρτησε ἀπὸ αὐτὴν ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ ἐχαρακτήρισε ὡς ἐπιφανόμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ὁ Μάρξ μάλιστα ἐπροχώρησε ἀκόμη περισσότερον καὶ ἐξήρτησε καὶ τὸ γεγονός τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ ὑλικά δεδομένα τῆς ζωῆς. Τὸ δόγμα αὐτὸ τοῦ Μάρξ ἐπεδίωξε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ ἐμπράγματος καὶ πολιτικὸς μαρξισμὸς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ρωσίᾳ. Ὅμως πολὺ ἐνωρὶς ἤλθε ἡ διάφρασις τοῦ δόγματος αὐτοῦ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά. Διότι οἱ ἠγέται τοῦ μαρξισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ διεπίστωσαν ὅτι τὰ οἰκονομικά των προγράμματα δὲν ἐξετελοῦντο εἰς τὸν προκαθορισμένον χρόνον καὶ τοῦτο ἐσήμαινε ὅτι δὲν ἐδημιουργοῦντο τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τὸ πρόγραμμα ἐπεδίωκε. Ὁ λόγος αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας καὶ ἀνεπαρκείας ἦτο ὅτι ὁ λαὸς ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ οἰκονομικὸν πρόγραμμα δὲν εἶχε τὴν ἀντίστοιχον ἀναγκαίαν παιδείαν καὶ τεχνικὴν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἠνάγκασε τοὺς ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ρωσίᾳ νὰ ἀλλάξουν τακτικὴν Ἡ δὲ ἀλλαγὴ τῆς τακτικῆς ἦτο νὰ ἀντιστρέφουν τὸ θεμελιῶδες δόγμα τοῦ Μάρξ καὶ νὰ δώσουν τὰ πρωτεῖα ὄχι εἰς τὴν οἰκονομίαν ἀλλὰ εἰς τὴν παιδείαν. Δὲν ἔχει σημασίαν εἰς ποῖον εἶδος παιδείας ἔδωκαν τὰ πρωτεῖα. Σημασίαν ἔχει ὅτι ἐπέισθησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ προτάξουν τὴν παιδείαν διὰ νὰ ἔχουν πλουσίαν οἰκονομίαν. Τὸ αὐτὸ ἠναγκάστησαν ἐνσυνειδήτως καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ πράξουν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν καὶ αἱ Ἑνωμένα πολιτεῖαι. Ἡ συμπεριφορὰ λοιπὸν τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων κρατῶν ἐπιβεβαιώνει διὰ τῶν πραγμάτων τὴν βασικὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν

ἀνεφέραμεν πρὶν, ὅτι ἡ οἰκονομία ἐνὸς λαοῦ ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον πνευματικὴν ἀνάπτυξίν του.

Ἐντεῦθεν προκύπτει τὸ ἀξίωμα ὅτι ὁ δημιουργικώτερος καὶ παραγωγικώτερος τομεὺς ἐνὸς λαοῦ εἶναι ὁ τομεὺς τῆς παιδείας. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ὄλην ἱστορικὴν πορείαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἶναι λυπηρὸν ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα προτάσσεται ἀπὸ πολλοὺς τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ἐφ' ὅσον τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπομονώνεται ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας, εἶναι βέβαιον ὅτι ποτὲ δὲν θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν λύσιν του. Συνεπῶς τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόβλημα τοῦ νεοελληνισμοῦ εἶναι πῶς αὐτὸς θὰ λάβῃ τὴν παιδείαν πὺν τοῦ ἀρμόζει. Ὅλα τὰ ἄλλα μέσα καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τρόποι ἀντιμετωπίσεως τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος ἔρχονται εἰς δευτέραν μοῖραν, ἀκριβῶς διότι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν παιδείαν. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ παιδεία, ἐμμέσως δὲ καὶ ἡ παράδοσις, δοκιμάζουν σήμερον εἰς τὸν τόπον μας μεγάλην κρίσιν. Οἱ λόγοι εἶναι πολλοί. Οἱ κυριώτεροι ὅμως λόγοι, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν τὴν κρίσιν αὐτὴν τῆς παιδείας, εἶναι δύο. Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι ἡ ἑτεροβαρῆς σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ὄρων τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Δηλαδή οἱ ζητοῦντες σήμερον παιδείαν εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους δύναται νὰ παιδεύσῃ ἡ Πολιτεία μὲ τοὺς λειτουργοὺς καὶ τὰ μέσα τὰ ὅποια διαθέτει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἄνω τῶν 15.000.000.000 δραχμῶν ἀπαιτοῦνται τὴν στιγμὴν αὐτὴν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία τοὺς ἀναγκαίους χώρους, τοὺς ἀπαιτήτους χώρους διὰ τὴν Μέσην καὶ Στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν. Ἐπίσης ἄνω τῶν 20.000.000.000 δραχμῶν ἀπαιτοῦνται τὴν στιγμὴν αὐτὴν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἄνωτάτη παιδεία τὰ ἀπαραίτητα κτίσματα διὰ τὸ ἔργον της. Δὲν ὀμιλῶ διὰ τὰ ἀντίστοιχα ἀναγκαῖα ποσὰ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν λειτουργῶν τῆς Παιδείας. Διότι ἡ ἀναλογία μεταξὺ διδασκόντων καὶ διδασκομένων εἰς τὸν τόπον μας, ὡς ἔχει σήμερον, εἶναι ἀνεπίτρεπτος. Ὁ δεῦτερος λόγος, ὁ ὅποιος προεκάλεσε τὴν κρίσιν τῆς παιδείας, εἶναι ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπόκωφος ἀλλὰ σήμερον φανερὰ πλέον πάλῃ μεταξὺ κλασικῆς καὶ

τεχνικῆς παιδείας. Ὁ χῶρος εἰς τὸν ὁποῖον διεξάγεται ἡ πάλη αὕτη καὶ γενικῶς εἰς τὸν ὁποῖον διαδραματίζεται ἡ κρίσις τῆς παιδείας εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νέων ἀνθρώπων.

Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ ὅλη πνευματικὴ ἀκαταστασία τῆς ἐποχῆς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰσορροπήσωμεν τὰ δύο εἶδη παιδείας, διότι καὶ τῶν δύο εἰδῶν παιδείας ἔχομεν ἀνάγκην διὰ νὰ ἐπιζήσωμεν καὶ νὰ ἀναδειχθῶμεν. Διὰ νὰ φέρωμεν ὅμως εἰς ἰσορροπίαν τοὺς δύο τρόπους παιδείας, πρέπει νὰ κατανοήσωμεν ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορὰ μεταξύ των. Καὶ πρῶτον ἡ κλασσικὴ παιδεία ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ μορφώσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νέων μὲ τὴν κατανόησιν τῶν κλασσικῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς παιδείας εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικόν, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς παιδείας εἶναι νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ «γνώθι σαυτὸν» ἢ, ὅπως λέγει ἓνας νεώτερος λόγος, «νὰ γίνῃ ὅ,τι εἶναι», δηλαδή νὰ φθάσῃ εἰς τὴν οὐσίαν του, εἰς τὸν πυρῆνα τῆς προσωπικότητός του. Ἀντιθέτως, ἡ τεχνικὴ παιδεία φέρει ἐξ ἀρχῆς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὸ καλεῖ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ σώματος νὰ ἐξουσιάσῃ ὕλικά πράγματα καὶ φυσικὰ δυνάμεις. Εἶναι ὅμως αὐτονόητον, ὅτι διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἔξω κόσμον, πρέπει ὁ ἄνθρωπος μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ νὰ ἔχῃ ἐξουσιάσει τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ τοῦτο μόνον μὲ τὴν κλασσικὴν παιδείαν δύναται νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Συνεπῶς, δίχως αὐτὴν ἡ τεχνικὴ παιδεία μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπλοῦν ἐγκεφαλικὸν μηχανισμόν καὶ τὸν ὀδηγεῖ εἰς πλήρη ἀποξένωσιν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του.

Τὸ ἀδυσώπητον λοιπὸν πρόβλημα εἶναι δι' ἡμᾶς σήμερον, πῶς θὰ συνδυάσωμεν τὰ δύο εἶδη παιδείας, διότι καὶ τὰ δύο εἶδη εἶναι ἀναγκαῖα ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπιβίωσιν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ λαοῦ μας εἰς τὸν σημερινὸν σκληρὸν στίβον τῆς ζωῆς. Τὰ δύο ἄλλωστε αὐτὰ εἶδη παιδείας ἀνταποκρίνονται πλήρως εἰς τὰς δύο βασικὰς τάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, θὰ ἔλεγα εἰς τὰς δύο κεραίας τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ, δηλαδή εἰς τὸν ἰδεαλισμὸν καὶ ρεαλισμὸν. Ὁ ἰδεαλισμὸς

καὶ ὁ ρεαλισμὸς ἦσαν πάντοτε τὰ δύο κριτήρια καὶ οἱ δύο τρόποι συμπεριφορᾶς του εἰς τὸν κόσμον. Μὲ τὸν ἰδεαλισμὸν του ὁ ἑλληρισμὸς ἐγέννησε, συνεζήτησε καὶ ἔκρινε ὅλας τὰς ιδέας περὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὸν ρεαλισμὸν του ἐξ ἄλλου δὲν ἔχανε ποτὲ τὴν ἐπαφήν του μὲ τὴν πραγματικότητα. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ μυστικὸν τοῦ ἑλληρισμοῦ, ὅτι κατώρθωνε πάντοτε νὰ συμφιλιώῃ τὴν ιδέα μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν πραγματικότητα μὲ τὴν ιδέα. Ἀπὸ τὴν συμφιλιώσιν αὐτὴν ιδέας καὶ πραγματικότητος ἐγεννήθη ἡ ἀρχαία τραγωδία, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν σκληρότητα τῆς ζωῆς, δίχως ὅμως ποτὲ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν νὰ χάσῃ τὴν ἀξιοπρέπειάν του. Ἐπίσης εἰς τὴν πάλην αὐτὴν μεταξὺ τῶν δύο τάσεων τοῦ πνεύματός του ὀφείλεται καὶ τὸ γεγονός ὅτι ποτὲ ὁ ἑλληρισμὸς δὲν ἐπαυεπαύθη εἰς τὰ ἐπιτεύγματά του. Τέλος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν προκύπτει πάντοτε καὶ ἡ συγκεκριμένη μορφή τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν κατώρθωνε νὰ δώσῃ εἰς τὴν ζωὴν του. Οὔτε ἡ ἐλευθερία, τὸ περισσότερον εὐθραστον τοῦτο ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησε ὁ Ἕλληνας εἰς τὴν ἱστορίαν, ὑπῆρξε δι' αὐτὸν φαινόμενον στατικόν, ἀλλὰ πάντοτε δυναμικόν. Καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι ἔπρεπε πάντοτε δι' ἀγῶνων νὰ τὴν κατακτᾷ. Ἐλευθερία σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὅχι μὲ τὴν κραυγαλέαν ἔννοιαν τοῦ δικαίουματος, ἀλλὰ μὲ τὴν αὐστηροτέραν καὶ ἀνθρωπινωτέραν ἔννοιαν τοῦ χρέους, αὐτὴ ἐδικαίωσε πάντοτε τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἕλληνος εἰς τὴν ἱστορίαν.

Σῶμα, ψυχὴ καὶ πνεῦμα ὁ Ἕλληνας τὰ ἐλευθερώνει ὅχι διὰ νὰ καταλύσῃ τὴν βαθυτάτην σχέσιν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ των, ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὰ συγχωνεύσῃ καὶ τὰ τρία εἰς ὁρατὸν καλλιτέχνημα, ὅπως τὸ ἔπλασε ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη καὶ ὅπως τὸ ἐτραγουδῆσε τὸ νεώτερον ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἄλλοι λαοὶ ἐχώρισαν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ σῶμα, καὶ παρημέλησαν τὸ σῶμα, ὅπως πολλοὶ ἀνατολικοὶ λαοί. Ἄλλοι πάλι χωρίζουν ἐπιδεικτικῶς σήμερον τὴν ὑλικότητα ἀπὸ τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιδιώκουν μονόπλευρον λύσιν ὑπὲρ τοῦ σώματος. Ὑπόσχονται μάλιστα νὰ δημιουργή-

σονν καὶ νέον τύπον ἀνθρώπου. Ὁ ἐλληνισμὸς ὁμως ποτὲ δὲν τὰ ἐχώρισε παρὰ μόνον διὰ τὰ ἐννοήση τὴν οὐσίαν τοῦ καθενός. Ὁ ἐλληνισμὸς ἔβλεπε καὶ βλέπει τὴν ζωὴν ὡς σύνθεσιν τῶν τριῶν αὐτῶν στοιχείων, τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὸ προνόμιόν του.